EUROPEAN FORUM FOR
ARCHITECTURAL POLICIES
FORUM EUROPÉEN DES
POLITIQUES ARCHITECTURALES

Arhitektuur kriisi ajal

konverents „Riik kui kodu“
Tallinn, 27. aprill 2009

Rob Docter
EFAP a.i.s.b.l. president

Kõigepealt lubage mul tänada Eesti Arhitektide Liitu (koostöös Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Arhitektuurikeskuse ja Kultuuriministeeriumiga) võimaluse eest tutvustada Euroopa Arhitektuuripoliitikate Foorumit ning jagada teiega mõningaid mõtteid arhitektuuri, meie kodu olukorra kohta.

Selle konverentsi teema, „riik kui kodu“, tekitas minus kõigepealt mõtte väänata see kujule „kinnisvara on meie kodu“. Lõppude lõpuks, kas riik saab olla kodu, elamise ja turvatunde koht, või saab riik olla vaid meie kodu hoidja, luues tingimused kodu loomiseks? Kas kodu ei ole mitte koht, mille me ise endale loome, ja kas midagi muud, näiteks riik, saab sellele üldse aseaineks olla? Sellest võib kiiresti välja areneda poliitilis-filosoofiline arutelu ja kuigi mulle meeldiks teiega poliitikast rääkida, ei ole see minu eesmärk. Seega vaadelgem era- ja avaliku sfääri konkreetseid rolle elukeskkonna, kodu loomises ning seda, kuidas need kaks sfääri saavad ühendada oma jõud, et liikuda hea arhitektuuri ja ruumikujunduse poole.

Selle praktikasse rakendamise viise paljudes Euroopa maades jagatakse, arutatakse ja arendatakse edasi Euroopa Arhitektuuripoliitikate Foorumis.

Euroopa Arhitektuuripoliitikate Foorum (edaspidi EFAP – European Forum for Architectural Policies), mis tähistab peagi juba oma kümnendat aastapäeva, on võrgustik, mis ühendab kolme tehiskeskkonna huvigruppi Euroopa liikmesriikides: arhitektuuri jaoks tingimusi loovad valitsused, poliitika kujundajad, poliitiliste otsuste langetajad, valitsuse peaarhitektid ja linnaplaneerijad. Teise rühma moodustavad oma eriala esindavad arhitektide organisatsioonid: piirkondlikud või riiklikud liidud, arhitektide kojad jne. Kolmas huvigrupp koosneb kultuuriametitest, mis moodustavad ühiselt

aruteluplatvormi, õhutavad arhitektuurikvaliteedi alaseid diskussioone ning pakuvad välja selle edendamise võimalusi. Peagi liituvad EFAP perega ka arhitektuurihariduse esindajad ning kohalikud või piirkondlikud omavalitsused.

Nende kolme huvigrupi, valitsuse, eriala ja kultuurivaldkonna ühendamine on ainulaadne. See eristab EFAP-i paljudest lobitöö organisatsioonidest, mis tegelevad enamasti ühe probleemiga, nagu eriala, tööstuse või kultuuripärandi säilitamise huvid. EFAP püüab vaadelda tingimuste kombinatsiooni, mis võimaldab turul, ehitustööstusel ja kinnisvaraarendusel toota paremaid tooteid. Lõppude lõpuks peame kohtlema oma elukeskkonda justkui oma kodu. Üldine kvaliteediteadlikkus, kvaliteediteadlikud kliendid, läbipaistvad demokraatlikud otsustamismenetlused ja valitsus, mis edendab kvaliteetset ja avalike huvidega arvestavat kinnisvaraarendust - need tingimused on hädavajalikud arhitektuuri ja ruumikujunduse kvaliteedi tagamiseks.

On saanud tavaks, et EFAP konverentse organiseerib EL-i eesistujariik, mõnikord ekspertide koosolekuna, teinekord osana ametlikust programmist. See võimaldab EFAPil mängida aeg-ajalt nõuandvat rolli tähtsate poliitiliste dokumentide koostamisel, nagu Leipzigi harta puhul.

Viimase kümne aasta jooksul on EFAP saanud Euroopa arhitektuuri kultuuriliikumise hääleks, mis on suuteline vastu seisma ehitussektori tugevale majanduslikule huvile sotsiaalsete ja kultuuriliste argumentide tõstatamise teel. Ehitustööstus on siiani üks suurimatest Euroopa majanduse liikumapanevatest jõududest. See omab alustrajavat mõju igapäevasele elukeskkonnale ilma igasuguste kultuuriliste eesmärkideta. Kinnisvaraarenduse ja kasumiga seonduvaid eesmärke ei seota enamasti kultuuriliste püüdlustega. EFAP on üks väheseid Euroopa katusorganisatsioone, mis ei tee lobitööd ühe kindla vaate läbisurumiseks, vaid proovib ühendada tehiskeskkonna majanduslikke ja kultuurilisi külgi. Seetõttu on kutse osaleda Euroopa Komisjoni kultuurisektori platvormil „Ligipääs kultuurile“ (*Access to Culture*) ning isegi juhatada platvormi teemal „Kultuuri- ja loometööstuste võimalused“ (*Potentials of Cultural and Creative Industries*) EFAPi jaoks suurepärane võimalus.

Eelmine aasta oli EFAPi jaoks oluline. EL-i eesistujariik Prantsusmaa kaasas EFAPi oma dokumendi „Kokkuvõtte arhitektuuri, kultuuri panusest säästvasse arengusse“ (*Conclusions on architecture, culture's contribution to sustainable development*) koostamisse, mille Euroopa Liidu Nõukogu novembris vastu võttis.

Kuid vaatame kõigepealt oma kodu seisukorda. Kui kultuurne ja jätkusuutlik see tegelikult on? Kahe ja poole aasta eest esitas kuraator Ricky Burdett meile Veneetsia arhitektuuribiennaalil muljetavaldavaid numbreid maailma linnade suurenemise, keskkonnamõju ja plahvatuslikult

kasvava linnaelanikkonna ökoloogilise jalajälje kohta. Puudutati selliseid probleeme nagu mobiilsus ning sotsiaalne ja ruumiline õiglus.
Aasta hiljem leidis Berlage Instituudi kureerimisel aset Rotterdami rahvusvaheline arhitektuuribiennaal, mille raames püüti leida lahendusi Burdetti tõstatatud küsimustele, selgitades välja need jõud, mis mõjutavad linna kujunemist (ja lagunemist).

Kõigis maailma linnades ja kõigis riikides on mingil määral vajalik tegeleda sotsiaalse segregatsiooni ja saastatuse teemadega. Mitmetes Euroopa piirkondades põhjustavad sisserändajate vood sotsiaalset tasakaalutust ning vahel isegi vastuseisu. Sotsiaalne õiglus, tarastatud ühiskonnad ning uus agulite põlvkond on kõikjal väga murettekitavad küsimused. Linnarägastike elusoonte igapäevane infarkt ainult süvendab seda segregatsiooni.
Tundub ka, et turg on kaotanud sideme inimeste vajadusega kodu järele - tuhandetel on kodud, mida nad ei soovi, ja teised soovivad kodusid, mida nad endale lubada ei saa.

Lisaks avaldab ka ülemaailmne majanduskriis kinnisvaraturule ja kinnisvaraarendusele üha suuremat mõju, mida me kõik oma igapäevases elus tajume.
Koos kliimamuutuste mõjuga meie elukeskkonnale on see tõenäoliselt kõige pakilisem küsimus, millega me oma riigi ja kodu nimel peame tegelema.

Kuigi praegune ülemaailmne majanduskriis on teise ja suurema kliimamuutuste kriisi tagaplaanile lükanud, käsitlevad USA presidendi Obama eeskujul kõikjal maailmas valitsuste esitatud majanduse elavdamise meetmed raha kulutamist keskkonna hüvanguks. Väljakutse, mis seisab rahvusvahelise arhitektuurikogukonna ees, on sellele reageerimine ning üleminek kapitalismi ning majandusbuumi aastatega seonduvast kultuurilisest kergemeelsuse ja raiskamisest nüüdseks vältimatu ülemaailmse soojenemise leevendamiseks ja sellega kohanemiseks.

Minu EFAPi kolleeg Simon Foxell avaldas arvamust: “Paljud igatsevad taga ranget arhitektuuri; sellist arhitektuuri, mille positiivne mõju on nii moraalne kui ka rahaline; , mis tunnistab uusi olusid ning võtab vaguralt ja häbistatult vastutuse mineviku vigade eest. Sellest ei ole meile mingit kasu ajal, kui tahes lühikesel, mil tuleb kasutada ühiskonna viimseid rahavarusid, et investeerida väga raskesse tulevikku. Kuna isegi juhul, kui me ei saa seda rahaliselt endale lubada, tuleb viivitamatult ära kasutada kogu meile jäänud fossiilkütusel põhinev energia, et meie ühiskondi tulevikuks ette valmistada. Kui me ootame ära ülemaailmse majandusolukorra paranemise, ei saa me eesoleva kliimamuutuse ümberpööramiseks vajalikke kulutusi enam kuidagi katta. Peame valmistama oma ehitised kohe ette äärmiselt piiratud süsinikutarbimisega maailma, üha rängemate kliimatingimuste, merepiiri tõusu ja isegi suuremate putukakolooniate jaoks. Peame investeerima uude, madala süsinikutarbega infrastruktuuri, kindlustama oma kodud ja ehitised tuleviku vastu,

arendama välja ühiskondlikud hooned ja suuremahulised tegevuskavad, mis võimaldavad vajalikku suurtootmist majanduslikult katta.

Kindlasti ei jää püsima viimaste aastate arhitektuuritegevuse peamised valdkonnad - uued pilvelõhkujatest koosnevad linnad kõrbepiirkondades, hiigelsuured kontorihooned ja kaubanduskeskused ning iseäranis lennujaamad.

Vajadus piiratud, rahulolu pakkuvate ja vastupidavate linnaelamute loomise järele, mille ehitamisel kasutatakse suures osas kohalikke materjale ning mis jääks elamis- ja kasutamiskõlblikuks ka soojemas ja ettearvamatumas kliimas, on arhitektuuri peamine väljakutse. Paljud Euroopa linnad pakuvad suurepäraseid näiteid linnale vajalike iseseisvate (kuid omavahel seotud) omaduste osas, kuid nende lohakad ja inetud äärealad, äärmuslik ebavõrdsus ja sotsiaalne eraldatus muudavad need tihti ebaõnnestunud linnade hoiatavateks näideteks.

Kuigi majanduskriisi ajal jätkub ehitamiseks vähem kapitali, ei tohiks lasta sellel piirata arhitektuuri ambitsioone, isegi kui peamisi eesmärke tuleb muuta. Keskkonnanõuete tõttu peab arhitektuur saavutama midagi erakordset; süsinikutarbeta ehitisi hetkel peaaegu ei ole, kuid need peavad järgmise kümne aasta jooksul saama normiks. Arhitektuuri rolliks saab selliste paikade loomine, mis vastaksid ülemaailmsetel tippkohtumistel esitatud väljakutsetele; olgu see siis G20 või veelgi tähtsam, Kopenhaageni tippkohtumine 2009. aasta novembris; ning seda tuleb teha sellisel moel, mis aitaks keerulistel aegadel meeleolu üleval hoida.

Riik ja kodu.
Mida saab valitsus teha hea arhitektuuri edendamiseks? Peamiselt kaht asja: luua arhitektuuri jaoks üldiselt soodne õhkkond ja anda kliendina „turule“ head eeskuju.

Väärtus raha eest.
Igal aastal investeeritakse mitu miljardit maksumaksja raha majade ehitusse ning muudesse ehitusvaldkondadesse, nagu teed, sillad ja muu infrastruktuur, mis mõjutavad suurel määral meie elukeskkonna kvaliteeti. Miks mitte proovida kogu seda raha parimal võimalikul viisil kasutada? Praegu kulutatakse suurim osa sellest ilma igasuguse kultuurilise eesmärgi või ambitsioonita. Kujundusnormid ei kuulu üldjuhul rahastajate, arendajate ja ehitusfirmade vahelistesse lepingutesse. Miks mitte kaasata kujunduskvaliteedi nõuded, kui riik osaleb rahastamises? Ma ei mõtle selle all loomulikult stiili või disaineri ettekirjutamist, vaid lihtsalt hea arhitektuurikvaliteedi tagamiseks vajalike tingimuste loomist. Lõppude lõpuks ei tohiks bilansis kajastuda mitte üksnes finantskapital, vaid ka tehiskeskkonna kultuuriväärtus. Heasse arhitektuuri investeerimine tasub lõpuks ära.

Hea näide.
Valitsuse vanemarhitekt nõustab haridus-, kultuuri- ja teadusministrit ning elamumajanduse, ruumilise planeerimise ja keskkonnaministrit arhitektuuripoliitika ettevalmistamise ja rakendamise küsimustes. Selle raames annab ta asjassepuutuvatele ministritele kas nõudmisel või iseseisvalt nõu poliitika ja strateegilise arengu valdkonnas, samuti arhitektuuri, linna- ning maapiirkondade planeerimise, infrastruktuuri ja maastikuarenduse valdkonnas ning tagab seadusandluse, määruste ja hariduse kvaliteedi. Valitsuse vanemarhitekt annab konkreetseid soovitusi ning pakub vajaduse korral välja arhitekte elamuehituse, ehituse või ehitusrahastusega tegelevatele ministeeriumitele, näiteks välisministeeriumile, kaitseministeeriumile, liikluse ja vee haldamisega tegelevatele ministeeriumitele, ning annab disaini osas nõu ja soovitab arhitekte.

Lisaks valitsusasutustele ruumide hankimisele on valitsuse ehitusameti peamiseks rolliks selle hoolde usaldatud ajalooliste ehitiste säilitamine. Valitsuse vanemarhitektil on peamine vastutus nende ajalooliste ehitiste ja monumentide hooldamise kvaliteedi eest.
Suurem osa neist asuvad ajaloolises linnamiljöös, mis on osa linna kaitsealast. Enamik neist ehitismälestistest on hooned, mis kujundavad piirkonna kuvandi ning mis asuvad ajalooliste linnade strateegilistes punktides. Mõned ajaloolised ehitised on meie riigi või kultuuriidentiteedi sümbolid. [näited] Nad on osa ühisest Hollandi mälust, mille eest vastutab riigi valitsus.
Valitsuse ehitusameti hoolde usaldatud ajalooliste ehitiste hooldamisel on eesmärgiks anda eeskuju; tase, mille poole agentuur püüdleb, peaks alati ületama üldtunnustatud keskmise taseme.

Valitsuse vanemarhitekti nõu ja kvaliteedikontrolli alla kuulub osalemine erinevates uuringuprojektides ehitusametis ja muudes instituutides ning osalemine vaheisikuna ameti ning riikliku ajalooliste ehitiste teenistuse vahel. Valitsuse vanemarhitekt vastutab valitsushoonete paigutuse, arhitektoonilise kvaliteedi ja ehitismälestiste hoolduse eest ning pakub välja arhitekte kõigi majutusprojektide jaoks, mis teostatakse valitsuse ehitusameti järelvalve all.

Valitsuse vanemarhitekt annab nõu ka kõigis kommunaal- ning infrastruktuuri projektides, mille puhul riik on otsene lepinguosaline või millega riik on rahaliselt seotud, et luua arhitektoonilise kvaliteedi jaoks optimaalsed tingimused.
Selle tegevuse raames võib valitsuse vanemarhitekt soovitada arhitekte muudesse selliseid teenuseid vajavatesse osakondadesse, kui seda temalt palutakse.

Pakkumismenetlus põhineb mitteavalikul menetlusel, mida peetakse kõige sobilikumaks nii kvaliteedi kui ka iga-aastaste projektide täitmise huvides.

Igal detsembril kutsub valitsuse vanemarhitekt disainerid (arhitektid, restaureerimisarhitektid, sisekujundajad, linnaplaneerijad ning aia- ja maastikuarhitektid) kandideerima projektidesse, mis algavad järgmisel aastal. Kandideerimisperiood kestab ühe aasta.

Eelmise aasta novembris vastu võetud Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonid on EFA ja teiste jaoks suur väljakutse, mis tähendab arhitektuuri positsiooni suurendamist poliitikas Euroopa tasemel ja liikmesriikides. Nendes on mainitud, et arhitektuur kultuurilist loomingut ja uuendusi hõlmava valdkonnana, milles sisaldub ka tehnoloogiline element, kujutab endast märkimisväärset näidet selle kohta, mida kultuur saab säästvasse arengusse panustada, arvestades selle mõju linnade ja metropolide kultuurimõõtmele ning samuti majandusele, ühiskondlikule sidususele ja keskkonnale. Eriti praegusel kriisiajal on vaja ümber mõtestada heaoluriik ning tingimused, mille avalik sektor peaks looma uue ja dünaamilise sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise tegelikkuse võimaldamiseks.

Lõppude lõpuks on arhitektuur valdkond, mis on kõige võimelisem ühitama vastukäivaid huvisid ja sünteesima need tulevikunägemuseks ning mis saab seeläbi mängida lõimivat ja uuendusmeelset rolli linnade säästva arengu rakendamisel.

Kuigi see võib tunduda kummaline, ei kasutata üldjuhul seda arhitektuurivaldkonna võimet meie ühiskonna säästva arengu planeerimisel ning sellekohaste otsuste langetamisel. Arhitekt kaastakse ehitusfaasis. Sellest hoolimata on 21. sajandi arhitektide, eriti noorte arhitektide, väljakutseks üldisema arutelu mõjutamine ja algusest peale oma visiooni panustamine.

Euroopas on tõenäoliselt üle poole miljoni arhitekti, kes seisavad silmitsi kahanevate portfellide, tühistatud tellimuste ning kokkukukkuva ehitussektoriga. Sellel majanduskriisi, majandusliku ja sotsiaalse tasakaalutuse ning konfliktide perioodil peab arhitektuur ümber mõtestama oma rolli ühiskonnas ja oma kultuurilise tähenduse.

Ehitamise asemel peavad arhitektid kasutama võimalust, et keskenduda oma rollile arvamusjuhtidena ning näitama teed säästva ühiskonna loomise suunas, et muuta arhitektuuri kultuurilist tähendust ühiskonnas ja luua nägemus tuleviku ühiskonnast, leides uue tasakaalu elanikkondade vastuoluliste huvide, majandusvaldkonna huvirühmade ning kultuuriliste ja ökoloogiliste väärtuste vahel. Arhitektid peavad tagama, et säästvast arengust ei saaks tühja poliitilise korrektsuse väljendamise hüüdlauset, vaid et see oleks kompleksne reaalsus, mille jaoks on vajalikud põhjalikud asjatundjate poolt välja töötatud strateegiad, millest saavad aru nii avalikkus kui ka poliitikud, kes peavad otsuseid langetama. See on minu arvates meie aja arhitektuurivaldkonna peamine ülesanne.

Euroopa Nõukogu resolutsioonid kutsuvad liikmesriike ja Euroopa Komisjoni üles võtma arvesse argumente arhitektuuri sotsiaalse potentsiaali kohta ning toetama vähemalt 17 tegevust.

Mainin neist mõningaid:

- kõige tähtsam on üleskutse arvestada arhitektuuriga kõigis sellega seonduvates poliitikavaldkondades, eriti teadusuuringute, majandusliku ja sotsiaalse ühtsuse, säästva arengu ja haridusega seotud poliitikas.
- julgustada uuendusi ja katsetamist säästva arenguga seonduvas arhitektuuris, linnaplaneeringutes ning maastikukujunduses, iseäranis Euroopa poliitika ja programmide raames ning avalike tööde tellimisel.
- arhitektuuri kui loova, kultuurialase tööstuse majandusliku arengu ja tööhõive potentsiaali arengu soodustamine.
- lisaks hulk täpsemalt kirjeldatud tegevusi, nagu teadusuuringud, iga-aastane Euroopa arhitektuurisündmus ning meetmed parema hariduse ja avaliku teadlikkuse edendamiseks.

Euroopa Arhitektuuripoliitikate Foorum peab oma peamiseks ülesandeks mängida selles osas stimuleerivat ja toetavat rolli. EFAPi liikmed kõikjal Euroopas tegutsevad, et levitada sõnumit arhitektuuri rolli kohta säästvas arengus ning korraldada selle eesmärgiga seonduvaid koosolekuid ja tegevusi.

Eelmisel nädalal koostasime Prahas esimese tegevuste bilansi, mis loodetavasti tõstab teadlikkust arhitektuuri jõu ja potentsiaali kohta parema Euroopa loomisel ning vastab Euroopa kodanike vajadusele mugava, külalislahke, äratuntava ning mis kõige tähtsam, säästva elukeskkonna järele.

Homme peetakse Tallinnas esimene regionaalne EFAPi koosolek, mis käsitleb mõningaid minu mainitud küsimusi. Ma loodan, et tänane ja homne päev toovad uusi ideid, uusi tõdemusi ning indu säästva arenguga seonduvate strateegiate väljatöötamiseks ja jätkusuutlike kodude loomiseks.

Tänan teid tähelepanu eest.